

Doris

Nr 27 2015

FRÅN HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

陳
邁
平

Maiping Chen tilldelas Klockrikestipendiet 2015

Juryn för Klockrikestipendiet har med följande motivering utsett årets Klockrikestipendiat:

Klockrikestipendiet till Harry Martinsons minne tillfaller år 2015 den kinesiske författaren och översättaren Maiping Chen, numera verksam i Sverige. Genom sina översättningar till förenklad mandarin av Aniara och Nässlorna blommar har han gjort två centrala verk i Harry Martinsons författarskap tillgängliga för en stor kinesisk läsekrets.

Foto: Anna Gustafsson Chen

Maiping Chen föddes den 4 november i Jiangsuprovinen i Kina. Vid 17 års ålder skickades han till Inre Mongoliet för den ”omskolning”, som Mao Zedong krävde att ungdomar skulle genomgå. Maiping Chen blev alltmer medveten om förtrycket från den kinesiska regimen, och från 1978 engagerade han sig aktivt i motståndet framför allt som redaktör för den litterära, underjordiska tidskriften *Jintuan (I dag)*. Tidskriften stoppades av myndigheterna 1980. Under de följande åren studerade Maiping Chen drama till en Masters Degree vid Beijing Drama Academy och verkade som lektor där, innan han 1986 begav sig till Oslo för fortsatta dramastudier.

Efter massakern på Himmelska Fridens Torg 1989 lämnade många kinesiska intellektuella Kina, bland dem poeten Bei Dao, en av dem som startat tidskriften *I dag*. På dennes uppmaning återstartades tidskriften för exilförfattare med Maiping Chen som redaktör, och dess första nummer utkom i Oslo 1990. Den förbjöds omedelbart av de kinesiska myndigheterna, Maiping Chens pass förklarades ogiltigt och han kunde inte återvända till Kina. (Läs mer om Bei Dao på sid. 28)

Från 1990 bor Maiping Chen i Sverige, blev svensk medborgare 1998 och är gift med översättaren och bibliotekarien Anna Gustafsson Chen.

Maiping Chen har skrivit ett antal noveller, bl a ”Det öppna fältet” i *Karavan* 2001:1, där också noveller av den tidigare Klockrikestipendiaten Li Li och nobelpristagaren Mo Yan ingår. Dessutom har han författat essäer och artiklar på kinesiska, engelska, norska och svenska i litterära, kulturella

Omslagsbilden:

陳 邁 平 Dessa kinesiska tecken betyder i tur och ordning **Chen Mai Ping** med familjenamnet Chen överst.

平 I texten har vi valt att genomgående börja med förnamnet Maiping.

och politiska frågor – ofta under signaturer, bl a Wan Zhi, och ofta i den efter kulturrevolutionen av bl a honom återuppväckta tidskriften *Jiutian*.

Det är dock som översättare Maiping Chen gjort sig mest känd på senare tid. Han har översatt flera verk från kinesiska till svenska och från svenska till kinesiska, bl a dikter av Tomas Tranströmer, Kjell Espmarks romansvit *Glömskans tid* och de stora Martinsonverken *Tre knivar från Wei*, *Aniara* (2012) och *Nässlorna blomma* som kommer att publiceras i Kina 2015. *Aniara* är det första *hela* verk av Martinson, som kommit ut i Kina! Maiping Chen valde att översätta verket till något förenklad mandarin för att göra det tillgängligt för en större kinesisk läsekrets.

Aniara presenterades stort upplagt i Kina med närvaro av bl a den blivande nobelpristagaren i litteratur Mo Yan och systrarna Harriet och Eva Martinson.

Vid översättarseminariet i Nebbeboda den 27 juni 2012 deltog Chen Maiping och berättade om sitt översättararbete och då speciellt med *Aniara*, som han påbörjat ca 10 år tidigare. Det är ju erkänt svårt att på ett rättvist sätt överföra Harry Martinsons mycket personliga, nyskapande språk också till närliggande språk, och inte mindre svårt till ett så annorlunda språk som kinesiska. Maiping slog fast, att ”översättaren skall vara en slav till författaren = mästaren”, men tillfogade, att det ju är översättaren som bäst behärskar översättningsspråket, och att denne därför måste kunna ta sig vissa friheter i sin strävan att tolka textens innehåll.

År 2014 startade Maiping Chen ett eget förlag *Wanzhi Book House* med syfte att ge ut kinesisk litteratur på svenska.

Bland Maipings vänner och medkämpar för ökad demokrati i Kina finns också mottagaren av Nobels Fredspris 2010 Liu Xiaobo, som för sitt deltagande i demokratiörelsen Charta-08 dömdes till ett 11-årigt fängelsestraff, vilket hindrade honom att personligen motta Fredspriset i Oslo.

Disa Lundgren, Ordförande i juryn för Klockrikestipendiet

”En blygsam doldis”

Detta är ett utdrag ur den omfattande bloggen om Klockrikestipendiaten Maiping Chen på <http://harrymartinsonitiden.blogspot.se/>. Läs mer där!

I Kulturtidskriften *Karavan* 1/2001 presenteras ”en doldis med stor betydelse för nutida kinesisk litteratur, Chen Maiping” (Wan Shi). ”Han är en av de största kunskapskällor man kan finna till den kinesiska litteraturen av idag. Men han är en ’doldis’, blygsam med sina bedrifter”, skriver redaktören för *Karavan* Birgitta Wallin. Egentligen känns det inte helt rätt att tilldela Maiping Chen ett stipendium. Han borde istället ha fått ett pris, som vore mera adekvat, men just nu är Klockrikestipendiet det finaste vi har att kunna ge honom.

Birgitta Wallin skriver mycket erkännande om Maiping Chen och hans hustru Anna Gustafsson Cheng, som är översättare av nobelpristagaren Mo Yans böcker: ”Hur jag ska kunna tacka dem för all hjälp med detta

nummer [...], det vet jag inte. Det är bara att konstatera att utan dem hade aldrig denna kinesiska karavan kunnat anträda sin resa. Jag blir bedrövad när jag får höra att Maipings ansökan om visum till Kina blivit avslagen. Han skulle besöka sin mor, det är många år sedan sist. Denna gång får han inte ens lämna in visumansökan, han anses ha bidragit till att skapa 'dåliga relationer' genom sitt litterära arbete. Reseförbud har även drabbat professorerna Torbjörn Lodén, Göran Malmqvist, och Tom Hart. Hur ska det avtalade internationella kulturutbytet mellan Sverige och Kina kunna pågå, när framstående sinologer inte får resa in i Kina?"

"Ut ur järnhuset"

I artikeln "Ut ur järnhuset", om kinesisk litteratur efter Mao, skriver Maiping Chen tillsammans med Torbjörn Lodén att huvuduppgiften för litteraturen har ansetts vara att bidra till Kinas sociala och kulturella utveckling och förnyelse. Med Folkrepubliken Kina 1949 under Mao kom litteraturen att reduceras till ett redskap i den kommunistiska partiledningens tjänst. Författaren skulle inte i första hand gestalta en självupplevd verklighet utan snarare söka ge litterär form åt den ideologiska dogmatikens verklighet, som fanns klart definierad i marxism-leninismens kanoniska skrifter och i ledarnas och partiorganens uttolkningar av dessa, framhåller de båda sinologerna. Mot detta framträdde litterära strömningar med författare som kom att anses dunkla, töckniga, obekväma och farliga.

(Harry Martinsons inledning av *Verklighet till döds* med beskrivning av 1934 års allryska författarkongress i Moskva med mottot från ett citat av Lenin "Diktaren är människosjälens ingenjör", kommer osökt i tankarna!)

Två Klockrikestipendiater från Kina

Klockrikestipendiaten 2009 Li Li, har i *Karavan* 1/2001 fem dikter, som senare kom att ingå i hans diktsamling *Ursprunget*, som lästes i Klockrike, när han där mottog det första Klockrikestipendiet. Det är intressant att *Karavan* år 2001 uppmärksammade Li Li och betecknade honom som "en författare på väg", samtidigt som samma tidskrift ger stort utrymme åt Maiping Chen, som nu är Klockrikestipendiat år 2015. I *Karavan* 2/2007 är Li Li översättare tillsammans med Göran Sommardal.

Li Li framhåller: "Många yngre kinesiska poeter betraktar år 1989 som ett avgörande vägval, där en hel generations poeter ställdes inför ett val, ett val som var både ofrånkomligt och angeläget på grund av de politiska, ekonomiska och sociala förändringarna i Kina."

Nässlorna blomma

Harry Martinsons "Nässlorna blomma" har alltså nu översatts till kinesiska av Maiping Chen och detta sker 80 år efter att boken först utkom och fanns i bokhandeln den 13 november 1935. Det är något mycket stort och viktigt som sker när nu Martin Tomasson från sina enkla förhållanden i Blekinge, med Chen Maipings hjälp, går att möta miljardbefolkningen i Kinas rike. Hur kommer han att förstås och där tagas emot?

Rune Liljenrud

Björn Larsson återkommer här med ett svar på Göran Bexells inlägg i dialogen om Harry Martinson och etiken. Mot bakgrund av en rad scener ur Vägen till Klockrike lanserar han begreppet "etisk laddning". I Martinsons texter finns rika exempel på "händelser, scener, tankar och känsloutryck som så att säga avkräver läsaren ett etiskt ställningstagande". I nästa nummer av Doris avslutas och sammanfattas dialogen om Martinson och etiken.

På luffen i Martinsons etiska landskap

År 1975, tjugotvå år gammal, reste jag till Paris, som så många andra före mig, i den romantiska föreställningen att det var där, hart när per automatik, som författardrömmar förverkligades. Jag slog mig ner i en pigkammare under takåsarna på Rue de Bac och tillbringade de kommande två åren med att leva, läsa och skriva, i ungefär den ordningen. Det var också där, som ett led i egenutbildningen till författare, som jag fick för mig att jag skulle skriva av tänkvärda och vackra textbitar ur de böcker jag läste. Sagt... men inte gjort i en handvändning. Dels läste jag ofantligt många böcker under den här tiden, dels införde jag redan tidigt en regel om att jag inte fick börja läsa en ny bok innan jag hade kopierat färdigt de guldkorn jag hade markerat i kanten. Citaten skrevs förstås ned för hand, i små blå anteckningsböcker med vaxdukspärmar, som jag sedan klistrade ihop och amatörmässigt band in i läder, fyra och fyra. För några år sedan fattade jag det oöverlagda beslutet att föra över alla handskrivna citat på datorn. Det tog ett halvår. Det visade sig att jag under årens lopp hade skrivit av motsvarande cirka ett tusen femhundra sidor text!

Ett av motiven till detta lätt maniska Sisufusarbete var insikten att jag, i brist på livserfarenhet, behövde samla på mig material för kommande stordåd som författare.

Senare har jag emellertid förstått att det fanns ett andra och djupare motiv, som bara växt sig starkare i takt med tiden, nämligen kampen mot förgängligheten. Inte min egen i första hand, utan frustrationen över att så mycket av det sanna och vackra som tänkts, sagts och skrivits går till spillo; att goda och fruktbara tankar om världen och om människan blåser bort i de stormvindar av så kallad information som ständigt sveper över världen, i vår tid mer än någonsin. Till och med litteraturen har blivit en färskvara, med ett bäst-före-datum, snålt satt av bokmarknaden och bokläsarnas urskillningslösa törst efter senaste nytt, det som "alla" talar om och det som "alla" läser... åtminstone enligt reklamen.

Detta är inom parentes sagt en av anledningarna till att de litterära sällskapen har en så viktig roll att spela: utan dem skulle långt färre minnas och läsa en stor del av den betydande klassiska svenska litteraturen. Det räcker med att bläddra i den vackra skriften *Till Harry från... Dedikationer*

i *Harry Martinsons bibliotek*, förtjänstfullt utgiven av Martinsonsällskapet, för att inse hur många bra författare som redan är i stort sett bortglömda.

Nu undrar nog Dorisläsaren vad min citatmani har att göra med Göran Bexells och min dialog om Harry Martinson och etiken. Det är ganska enkelt: av alla de tusentals böcker, främst romaner, som jag har hämtat citat ifrån till mina anteckningsböcker så är det en som står i absolut särklass, *Vägen till Klockrike*. Sammanlagt har jag nog skrivit av ett tjugotal sidor av Martinsons storslagna roman. Men inte nog med det: när jag då och då läst om romanen, så har jag ständigt fått nya tanke- och känslöställare att anteckna, som jag inte hade uppmärksammat vid tidigare genomläsningar. Eller som inte var aktuella då, men som blivit det senare, som så mycket annat av Martinsons förutseende tankegods; ibland till och med rykande aktuella, som då de rumänska tiggarna plötsligt dök upp på våra gator, torg och tågstationer och satte vårt moraliska samvete på prov. Så här funderar exempelvis Bolle om luffarnas existentiella villkor:

Människornas rädsla för den främmande var det största äventyret på luffen. Det behövdes inga andra. Det gav alldeles oombett spänning åt tillvaron och kom lika oombett hjärtat att klappa för fort. Rädslan var världens största problem, och luffarens största problem var rädslan för rädslan. Den överdrivna rädslan för att folk skulle bli överdrivet rädda för honom.

När det nu blivit min tur att vara ciceron under Görans och min eklektiska promenad i Martinsons etiska landskap så föll det sig därför naturligt att styra stegen mot *Vägen till Klockrike*, i all synnerhet som jag tidigare har hävdad att det nog var i Martinsons prosa som frågor om etik tydligast eller oftast kom till uttryck. Upp till bevis med andra ord!

Som både Göran och jag försökt visa är det emellertid sällan fråga om att Martinson moraliserar eller skriver läsaren på näsan vilka etiska val han eller hon ska företa sig, vare sig i prosan eller i dikten. Här och där tar Martinson eller hans berättare explicit moralisk ställning, men utan att försöka övertyga eller övertala läsaren att följa hans exempel. Som alla bättre författare överlåter Martinson åt läsaren att dra sina moraliska eller ideologiska slutsatser. Bolle, Axne och Vægdamm är visserligen alla tre luffare och dessutom ett slags vänner. Martinson skriver att de gick tillsammans så mycket att till slut var det "bara orden som skilde dem åt". Tillsammans kan de till och med finna kortvariga existentiella vattenhål i sin eländighet, som när Bolle tar fram en flaska vin som han undantagsvis hade fått när han tiggade hos en adelsman: "De skrattade högt och livshäftigt, och äkta och oäkta och bokligt och romantiskt och realistiskt, och klassiskt och kinesiskt, och som vildar och filosofer, och som hyenor och dumbommar och gudar, och slutligen som sig själv medan månen steg."

Men de tre luffarna är också väldigt olika, vilket gör det svårt att uppfatta någon av dem som Martinsons särskilda språkrör, med tolkningsföreträdare framför de andra. Bolle, till exempel, är en realistisk drömmare, som talar om framtiden, medan Vägdamh hävdar att "framtiden är ett bedrägeri". Martinson skriver om Vägdamh att hans livssyn var att vara "fatalist", att allting var som det kunde vara. Det händer också att de ryker ihop, symtomatiskt nog när Vägdamh hävdar att den vanliga människan får nöja sig med det "bedrägliga", att det är "hennes lott att ljuga för sig själv och inte veta om det." Axne tar fram en sönderläst roman ur fickan och utropar: "De jagar upp oss till att tro att vi lever ett liv som vi inte lever. För skulle de leva vårt liv, så skulle de få se hur månen ser ut på baksidan." Varpå han sparkade till boken allt han orkade.

Vägdamh blir rasande, trots att allt är som det kan vara, enligt honom: "Vårt enda försvar sparkar du. Å, din förbannade usling! Har du inte skändat nog snart?! Du vet att det enda slags folk som tar oss i försvar så är det de romantiska."

Det är kanske frestande att som läsare ställa sig på Vägdamms sida i det här meningsutbytet. Vill inte Martinson med detta säga att vi behöver drömmar – eller till och med litteratur – för att orka fortsätta leva? Att konsten är ett försvar mot dem Martinson i *Resor utan mål* kallar för "kolonnförarna", eller mot de bofasta som jagar och förföljer luffarna. Att den sköna litteraturen är ett motgift mot det tadel och den rädsla som luffarna tvingas uthärda, att det alltså ligger ett etiskt ställningstagande i att försvara konsten. Man tycker sig höra ekon från *Aniara*:

Men även fantasiens gobeläng
behöver något stöd av mänskors vilja:
ett litet bidrag inifrån av dröm

Och från *Kap farväl!*: "ty havet vore inget hav om det inte hade sin outtömliga fond av skryt och sagor". Ligger det inte en kritik i Martinsons ironiska beskrivning av vaktgubben i Middlesbrough hamn: "Han verkar magisk som en trollkarl. Men tro det inte. Han har säkerligen hela skallen full av common sense. Fyra och fyra är åtta. Och ull växer på får, ej på träd. I Nordsjön finns vatten."

I efterordet till *Vägen till Klockrike* skriver Kristin Olsoni: "Martinson tror på drömmens betydelse för den mänskliga insikten. Dröm och stämning är omistliga värden, men vaga i världen. Han vill försvara det 'vagas värde i världen', liksom han vill försvara de vilsnas människovärde." Det finns ingen anledning att tro att inte Martinson ville människorna gott, och särskilt de vilsna och bortglömda, de som inte hade någon röst. Tvärtom. Men riktigt så enkelt som Olsoni skriver är det nog inte, vare sig i *Vägen till Klockrike* eller i Martinsons verk för övrigt. "Jag drömde mig ett liv men glömde vara", lyder en annan vers ur *Aniara*. Och på vems sida

av drömmen och verkligheten står Sandemar, luffarfilosofen som skriver ner sina tankar på en griffeltavla, bara för att genast stryka ut dem med sin tvättsvamp? ”Jag skriver här på tavlan massor av tankar som kommer och går”, förklarar Sandemar för Rödspottan, kafévärdinnan som längtar efter de ”riktiga” gästerna, och fortsätter:

Men varför kommer de och går så mycket?

Jo, därför att vi ingenting har funnit.

Vi finner bara att nästan allting låter säga sig. Men sedan stryker vi ut allt som låter säga sig efter hand. Åtminstone gör jag det här på griffeltavlan. Jag stryker ut det därför att annat som låter säga sig vill ha plats några minuter på tavlan. Innan tvättsvampen är där.

Hur ska vi tolka Sandemars griffeltavla och hans flitigt använda tvättsvamp om inte som ett ifrågasättande av meningen med att nedteckna och bevara kloka tankar – andras eller egna, om inte till tid och evighet, så åtminstone under en generation eller två? Är inte Sandemars suddande att likna vid en örfil utdelad till alla författare, inklusive Martinson själv, som kämpar med orden för att skapa något sant och vackert som står tidens tand? Har vi, inte bara som författare och forskare, utan också som människor, en – moralisk – skyldighet att spara och sprida det klokt och vackert tänkta? Eller bör vi hellre ansluta oss till Sandemars disciplar, de ”häglösa sekt”, och nöja oss med att bara leva här och nu, utan att skänka framtiden annat än spridda strötankar?

Jag måste ju erkänna här att jag även rent personligt känner mig provocerad eller åtminstone ifrågasatt av Sandemar, som författare, som forskare och som... citatsamlare. Jag har brottats med orden i hela mitt liv i övertygelsen om att det var viktigt, ägnat årtal åt att försöka skriva angelägna böcker som kunde lämna något litet bidrag åt att vrida världen åt rätt håll, mot mindre lidande, mer rättvisa, större jämlikhet, mer frihet. Men har mina ord verkligen gjort det? Jag har sålt en bit över en miljon böcker vid det här laget, men har de lämnat något varaktigt spår efter sig hos någon? Det är så lätt att överdriva sin egen betydelse i världen, i all synnerhet om man är privilegierad och har uppnått det som kallas ”framgång”. Man har fått fina priser för sina böcker, man har blivit professor eller till och med rektor för ett anrikt universitet. Men vad är detta egentligen värt, i moraliskt hänseende? Kanske hade det ur etisk synpunkt varit mer lovvärt att i stället göra som Sandemar, köpa en slaf åt sina olycksbröder, tigga en extra bit bröd åt Bolle – för tigga var Sandemar bra på – eller tala till de ”häglösa” för att få dem och andra att förstå att de också var människor.

För det är värt att notera att det enda Sandemar tycks skriva utan att omedelbart sudda ut det är en traktat som går under titeln ”Tröst för de häglösa”:

Det gällde, hade Sandemar funnit, att ge dessa människor någonting till tröst. Någonting som kunde hindra att deras håglöshet ledde dem vidare in i förlamande apati eller suggig slöhet, andlig död.

Det gällde kort sagt att få dem lösta ur den egendomliga form av självfördömmelse som gör den håglöse till en dubbelt fångslad människa, en människa som ständigt jagas och jagar sig själv fram och åter mellan den luftslotsbyggnade euforien och det förlamade tvivlet på sig själv.

Är Martinsons budskap då snarast att vi, med Sandemar som förebild, bör lämna litteraturen därhän och i stället ägna oss åt proselytverksamhet bland de utstötta och förlorade? Det vore utan tvivel en övertolkning. Vad jag kan se tar inte Martinson ställning, åtminstone inte i *Vägen till Klockrike*, vare sig för eller emot Sandemar, när det gäller hur vi ska förhålla oss till våra liv, om vi ska sträva, kämpa för en friare framtid, finna oss i nödvändigheten eller taoistiskt vandra jorden runt. Axne, Bolle, Vägdam och Sandemar representerar olika förhållningssätt till livet, men något tolkningsföreträdare ges inte egentligen till någon av dem, vare sig rationellt eller känslomässigt. Att Sandemar gör goda gärningar, vilket han gör, och fler än de tre andra, gör honom inte till en bättre människa än sina luffarkamrater. Det är till och med så att berättaren, som väl här står Martinson närmare än Bolle, tycks vilja varna läsaren för att moraliskt höja Sandemar till skyarna, samtidigt som han skickar vidare den dömande bollen till läsaren själv:

Han [Sandemar] gjorde det därför att han kände tillfredsställelse med att göra det, vilket här säges i den händelse läsaren skulle börja mumla om osannolika änglar och osannolik godhet. Till varje läsare som mumlar så vill författaren bara säga, att han aldrig misstänkt läsaren för någon sådan osannolik änglalikhet eller godhet. Nu är väl läsaren nöjd.

Till läsarens behag karakterisera vi därför Sandemar såsom pervers av godhet, och sjuk av änglalikhet.

Långt innan det blev på modet inom litteraturvetenskapen att studera det som kallas receptionestetik tycks Martinson ha varit medveten om att också läsaren har och måste ta ett ansvar för sina tolkningar och värderingar av det litterära verket. Det gäller kanske i än högre grad hur man etiskt ska värdera och förhålla sig till romangestalterna, som så att säga bara är i romanens föreställda möjlighetsverklighet. Sinsemellan kan de visserligen uttrycka åsikter om hur de själva och andra bör vara, men det betyder ju inte att läsaren måste följa deras exempel och dela deras åsikter eller värderingar. Man bör väl också komma ihåg att få människor, och därmed få läsare, är monolitiska värderingsmaskiner med en enda slätmurad etik och att de därför kan ge den ena romangestalten rätt i en situation, och en annan i en annan. Dessutom förändras ju människor över tid. Alla vi som läser om romaner då och då, med långa mellanrum, vet hur annorlunda

läsupplevelsen kan bli vid den andra eller tredje läsningen. ”Jag är för övrigt skapt sådan”, skriver Martinson i *Kap farväl!*, ”att jag inte är mer rädd för att se tillbaka än fram.”

Denna frihetsmarginal som den goda litteraturen erbjuder läsaren är både dess svaghet och dess styrka. Det är en svaghet i den meningen att exempelvis en rasistisk läsare skulle kunna uppskatta och bifalla ett verklighetstroget porträtt av en möjlig rasist; men det är också en styrka eftersom litteraturen, när den är välgjord, är ett uttryck för att verkligheten skulle kunna vara annorlunda än den är; litteraturens som ”lögn och förbannad dikt” är ett slags övningsbana för människans frihet att föreställa sig alternativa världar och människor, och därför också en värld utan rasism. Även om alltså författaren inte tar ställning explicit mot rasism, utan bara berättar om några möjliga rasister, så blir det i sig ett ställningstagande mot dem som vill göra gällande att det bara finns en möjlig tolkning av verkligheten, en enda sanning, oberoende av om den är ideologisk, etisk eller religiös (detta sagt med brasklappen att det är svårt att göra god litteratur av gestalter som är rakt igenom onda eller dumma; ”man skriver inte för slavar”, som Sartre kärnfullt uttryckte det).

Så som exemplet med Sandemar visar, vilket Göran med rätta påpekat och ringat in med begreppet ”etiska landskap”, så är inte etik ”bara” en fråga om normer och värderingskriterier för gott eller kanske framför allt dåligt uppförande och handlande. ”Allt som finns runtomkring etiken i trängre mening”, skriver Göran, ”t ex kultur, religion och samhälle, livs-skådning, natursyn, människosyn, relevanta fakta, känslor och indragnas intressen är liksom havande med etik.” Han framhåller, även det med rätta, att ”lika viktiga men ofta förbisedda är etiska fenomen som t ex barmhärtighet, tillit, glädje, sorg och kärlek som har en obestämd gräns mot etiska värden som godhet och frihet.” Klart är också att Martinson, både i sin lyrik och i sin prosa, gestaltar flera av dessa fenomen – möjligen, vilket jag påpekat i min martinsonska essä *Från Vredens Kap till Jordens Ände*, med undantag av kärlek, som det berättas sparsamt om i Martinsons verk.

Jag skulle emellertid vilja komplettera Görans ”etiska landskap” med ännu ett begrepp, som jag tror kan vara fruktbart för att tala om läsarens förhållande till den gestaltade etiken i snäv och vid mening, närmare bestämt ”etisk laddning”. Med detta avser jag det obestridliga faktum att Martinsons verk, och *Vägen till Klockrike* i synnerhet, är sprängfullt med händelser, scener, tankar och känslouttryck som så att säga avkräver läsaren ett etiskt ställningstagande.

Jag vill börja med tre avgränsade och konkreta exempel, innan jag kommer in på det ämne som jag redan nämnt för sin rykande aktualitet, nämligen hur vi ska förhålla oss till hemlösa, tiggare, invandrare och andra marginaliserade grupper, inklusive judar och muslimer, som allt oftare,

precis som Martinsons luffare, tvingas leva med en rädsla för vad som kan dölja sig bakom nästa gathörn, som ständigt måste se sig över axeln och vara på sin vakt, som aldrig riktigt kan slappna av.

Det första exemplet på en etiskt laddad situation finns i det kapitel som går under rubriken ”Snålen”. Som titeln antyder berättas här om den snålaste bonden i hela luffarsverige, vars största glädje var att träffa en tiggare som inte tiggde. När bonden till slut dog hittade man årtio tusen riksdaler gömda i hans madrass, och ett testamente, där Snålen uttryckte sin sista vilja, som var att madrassen och pengarna, som varit hans bojar, ”måtte brännas i eld och lågor”. Men testamentet förklarades ogiltigt av socknens representanter, som därefter kunde sänka kommunalskatten, ”vilket glädde bönderna”.

Snålhet och dess namne girighet är som bekant en av arvsynderna, och man kunde kanske därför förvänta sig att berättaren eller de fyra huvudluffarna skulle uttrycka sitt avståndstagande till Snålen med visst eftertryck, i all synnerhet som de själva ”bjöd till höger och vänster” när de undantagsvis hade något att bjuda på. I stället inleder berättaren kapitlet med att säga: ”Om de snåla var det bara synd. Ja, det var verkligen synd om dem.” Det ligger ingen ironi i detta, för senare förklarar berättarrösten: ”Snålen var i själva verket en djupt tragisk figur, och många av luffarna såg i honom endast en svårt förkommen motsats till deras egen förkommenhet.” Inte heller de fyra vill nedlåta sig till att fördöma Snålen: de nöjer sig med att konstatera att en man ”som hade sparat sig till döds” inte var ett öde ”att stå efter”. Ja, de går faktiskt ännu längre. Trots att Snålen var deras ”andlige antipod” så kändes det ”bara som om en saga om snålheten plötsligt hade tagit slut” när de fick höra talas om hans död. Och berättaren avslutar sagan med några anmärkningsvärda ord: ”En viss saknad kan man nog säga att de kände”.

Det är frestande att utläsa ett etiskt budskap här: vi bör visa förståelse även för de förkomna, till och med för de snåla, även för dem, alltså, som av snålhet aldrig sträcker ut en hjälpande hand till dem som behöver hjälp. Men ordet ”bör” eller dess synonymer förekommer ingenstans i texten. Det är läsaren, i det här fallet jag, som lagt till det (vilket inte är så konstigt; snålhet är en av de sämsta mänskliga egenskaper jag vet, hos dem som har något att dela med sig av vill säga!). Inte heller står det angivet någonstans i romanen vilka människor i verkligheten som skall räknas till de förkomna. Det är upp till läsaren att generalisera Snålens snålhetsboja till andra förkomna i verkligheten. Men att berätta om Snålen och om snålhet med insikt och ett slags överraskande och motvalls förståelse laddar scenen etiskt; den sätter våra egna värderingar, vårt eget samvete och vår egen moral på prov, inte bara rationellt, utan också känslomässigt.

En annan sådan etiskt laddad scen förekommer i kapitlet ”Att komma in från vägen”. I det berättas det om hur Bolle möter två tjänsteflickor, ”unga och ganska vackra”, som ber honom vänta utanför medan de hämtar något till honom att ”tugga på”. Men smörgåsen visar sig vara två tunna

brädlappar, smorda med skosvärta, och mellan dem ligger en död mus. Även om det inte sägs i klartext, så förstår man att Bolle blir upprörd. Det varar emellertid bara "en bra stund", för sedan var Bolle "tvungen att skaffa de förmildrande omständigheterna." Och sådana finner Bolle utan besvär. Bolle som moralisk domare yrkar på frikännande på grund av "ungdomligt oförstånd". Det var "nidingslekar gjorda i skrattrus". Bolles enda oro är att de två flickorna ska råka illa ut den dag de utsätter en mindre "vägvis" luffare för samma nidingsdåd; det är inte säkert att nästa luffare visar samma förståelse för leken som Bolle.

Intressant nog menar Bolle att hans dom "inte alldeles var en mänskans dom" eftersom "den var uppblandad med en förlåtelse från underlivet". Här finns alltså en tanke om att etiken, inklusive det som hör till det etiska landskapet i form av förståelse, förlåtelse, barmhärtighet och tolerans, hör till "det mänskliga", men också att människan styrs och påverkas av drifter som ligger utanför den mänskliga. Den fråga som Martinson indirekt väcker är hur dessa två, moralen och drifterna, sam- och motverkar. I det här fallet tycks det vara så att "underlivet" förstärker en godhetsetik. Men man finner också i *Vägen till Klockrike*, liksom i andra verk av Martinson, exempel där moralen och värderingar inte tycks rå på drifterna och känslostormarna.

Det är också värt att notera att Martinson även med de unga och ganska vackra flickorna, liksom i fallet Snålen, apostroferar läsaren: "Läsaren kommer kanske genast ha sin mening klar om vilket som var värst, men Bolle bedömde ändå den värre händelsen mildare, ja, hade stundom rentav förlåtande tankar omkring den var gång den efteråt steg upp i hans minne." Frågan är ju hur vi som läsare skulle eller bör förhålla oss till tjänsteflickornas practical joke. Skulle vi vara lika förlåtande som Bolle? Skulle vi vara lika förstående för den ICA-chef som hällde en hink vatten över en tiggare utanför butiken? Eller för den man som stal en mobiltelefon, som han sedan skänkte till en romsk kvinna, bara för att sedan gå till polisen och anmäla henne för stöld?

Et tredje exempel på en etiskt laddad scen finner man i kapitlet med den talande titeln "Mothugg i hjärtat". Här stöter Bolle på en bonde som han betecknande nog kallar för "onden". Det är den hårda och känslolokalla bonden, som inte nöjer sig med att avvisa luffaren, utan samtidigt ser till att han får veta att han inte är vatten värd. Bolle börjar med att fråga vänligt:

– Är det möjligt att få be om...

Bolle vill fråga om det behövs hjälp med skörden. Svaret faller obarmhärtigt:

– Visst är det möjligt att få be om. Själva luften hindrar ju ingens läte. Men han får ingenting. Det blir att vända och gå. Med en viss fart tillomä.

De "hatfyllda" och "hatproppade" ordfynden fryser Bolle, så att han blir stående på ort och ställe, både fysiskt och själsligt.

– Å förlåt, säger han. Jag stod i tankar. Om jag verkade frånvarande så ber jag tusen gånger om ursäkt.

Och då faller ett nytt "ordfynd" från ondens läppar:

– Det vore bättre om ni bad om ursäkt för att ni är närvarande.

Den här gången lyckas inte Bolle "skaffa några förmildrande omständigheter". I stället går han ut i skogen, tillverkar en avbild av onden och hans tre döttrar av ett vedträ, som han sedan slår sönder till pinnved – för att avreagera sig, skulle vi väl säga i dag (men man kan lägga märke till att Bolle lägger tillbaka det splittrade famnvedsträt på den vedfamn där han tog det; hans omtänksamhet vet tydligen inga gränser, inte ens nu när han har "exploderat"). Därefter vandrar han vidare, "ödslig till mods". Det tar honom en vecka innan han börjar "tralla" igen, även om han inte ber om arbete mer det året. Berättaren låter läsaren förstå att "onden" har gått över en gräns: "Motvall kan gå an. Men råa mothugg i hjärtat sätter andra spår. Där inte hjärtat dör därav, blir det ärrat och förändrat."

Här behöver knappast läsaren dra sig för att inte känna indignation. Den onde bonden är ond, och därmed jämt. Inte för att han avvisar luffaren, för det var han inte ensam om – en del av rådså – utan för det sätt på vilket han gör det. Men det är trots det anmärkningsvärt – och storslaget – att Bolle varken generaliserar till "alla" bönder, eller försöker försvara sig på ort och ställe. Han vet nämligen att varje aggression som en luffare gör sig skyldig till går ut över andra. "Man måste behärska sig på luffen, förstår du", förklarar Bolle för en "sexveckorsluffare", en av dem som inte är tvingade ut på vägarna. "Det finns många", fortsätter Bolle, som skulle bli verkligt glada om du högg kniven i någon dräng eller tände eld på någon gård. Då finge de riktigt vatten på sin kvarn." Även i detta, som i så ofantligt många andra scener och meningsutbyten, ligger det en etisk laddning, som man måste vara blind och döv för att inte uppfatta och förhålla sig till. Det verkligt etiska här är emellertid inte ondens ondskas och känslökyla, utan att Bolle behärskar sig för att inte skada andra luffare genom att bidra till att tadelvinden sprider sig över landet.

Ibland, här och där, talar berättaren eller någon av luffarna uttryckligen om moral:

Man sade att det fanns sextio tusen luffare i landet och man ryste inför dessa siffror. Men sextio tusen var inte många på så stor yta. Moralkakan som gavs vid sidan av den andra var däremot så stor att den skulle kunna ha pressat ihjäl en million människor under sig som under en gigantisk kvarnsten, ifall man hade kunnat få alla moralkakor förstenade till en enda av sten och lagd på dessa slätter.

Det har aldrig blivit utrett om synden är större än moralen. De fruktansvär-
daste saker på jorden har skett i moralens namn. De är moralens jättesynder.
Och de jättelika krigen är inga tanklösa och spontana jättefelgrepp, men i
förväg genomtänka moraliska institutioner.

Sextio tusen luffare alltså. Är det många eller få? Det var i alla fall
tillräckligt i början av nittonhundratalet för att baka en ofantligt stor
moralkaka och sprida en tadelvind över landet Sverige. I dag är det andra
minoritetsgrupper, romer, muslimer och judar i första hand, som utsätts
för tadel, förtal och hat. Men vad är det man är rädd för? Vilken skada
kan ett tusental tiggande romer åsamka? Generöst räknat finns det tjugo
miljoner judar i världen, en droppe i oceanen av sju miljarder människor
på vårt klot. Ändå frodas antisemitismen, som om judarna skulle kunna
vrida världen åt det ena eller det andra hållet. Men muslimerna då? Är
det inte från deras räckor som terroristerna hämtas? Borde man inte vara
rädd för dem? Svaret är förstås att det inte finns större anledning att vara
rädd för muslimer i gemen än för luffarna i gemen. I *Vägen till Klockrike*
beskriver Martinson just hur några få våldsamma luffare kunde underblåsa
den allmänna fruktan för alla andra, men fredliga och oförargliga, luffare.
Det dör cirka femtio tusen människor i trafiken bara i Europa varje år,
och hundratusentals lemlästas. Ändå sätter sig folk i sina bilar utan att
vara skräckslagna för att möta nästa hänsynslösa rattfyllerist. Folk åker
gladeligen till USA på semester och arbete, trots att det mördas långt fler
där varje år än det mördas folk i terroristattacker.

Vägen till Klockrike handlar också om detta, om sinnet för proportio-
ner, om vem som ska bestämma vem som måste vara rädd för vem: ”De
luffar av vantrivsel”, förklarar Sandemar för en grupp sociologie stude-
rande som är på studiebesök i tegelbruksvalven. Han fortsätter:

”Och folk vågar angripa och tadla dem dagligen och stundligen därför att
de är en relativt liten grupp, och därför att lösdriveriet är en relativt ofarlig
företeelse i den meningen att den inte ger tadelarna känslan av att de själv är
lika vanmäktiga som luffarna.

Men krigen accepteras av millioner sinom millioner människor, bara därför
att dessa millioner människor känner vanmakt inför krigen. Där har de
kastat yxan i sjön. I ställer angriper de några luffare. Det vågar de.”

Känns det igen? Martinson skriver också:

Sammanlagda blir anklagelserna för vandring på vägen större än dem för
ord och brand och skövling, och de straff luffare kan hinna få under ett liv
är större än de man får för mened eller rån. Det finns mördare som blivit
benådade efter tio år, så sant som det finns luffare som haft sammanlagt
femton års tvångsarbete bara för att de gång efter annan smugit sig bort och
börjat gå vägarna.

Var man än sätter ner foten i *Vägen till Klockrike*, så möter man vad jag kallat för etiskt laddade händelser, tankar och meningsutbyten. Det går inte riktigt att värja sig för detta, eller låtsas som om man läser vilken roman som helst. Om detta finns det mycket mer att säga, förstås. Jag hade för avsikt att också ta upp frågan om friheten på vägarna och gräva djupare i den rädsla och det tadel, som i dag är mer aktuella än någonsin. Men det får anstå till en annan gång.

En ståndpunkt känner jag emellertid behov av att klargöra redan nu. Det har sagts av somliga – som naturligtvis inte hade egna erfarenheter av att luffa på vägarna och tiggas sig fram, utan bara hade läst om trasproletariat och andra undanskuffade hos Marx och andra doktrinärer – att Martinson gav en romantisk bild av luffartillvaron. Ingenting kunde vara felaktigare; för att kunna hävda det har man inte läst innantill ordentligt.

Men kanske hade dessa kritiker luffarfilosofen Sandemar i sikte med sina vässade pennor. En vägvis, eftertänksam och godhjärtad luffare som han kan väl inte existera eller ha existerat i den verkliga världen! Men då glömmer skeptikerna en utomordentligt viktig sak: bland de sextiotusen luffare som drev runt i Sveriges avlånga land fanns också en ung Harry Martinson, som sedermera visade sig vara en av Sveriges och världens mest betydande författare. Vad är det som säger att det inte bland tiggarna som sitter utanför ICA eller som spelar dragspel på Lunds station skulle kunna dölja sig en framtida stor tänkare eller en betydelsefull musiker? Samma närsynta tankehalka gjorde borgerligheten sig skyldig till när det gällde arbetarklassen en gång i tiden. Så tänkte likaledes de vita om de svarta i Amerika, männen om kvinnor, svenskar om samer, heterosexuella om homosexuella. Nuförtiden är det invandrarna, i första hand de muslimska och arabiska, som av många görs till vår tids förkomna luffare, de som tadas och hånas och avvisas.

Jag kan inte låta bli att återigen citera slutet på *Kap farväl!* som väl trots allt, tillsammans med tanken om medelvägen, sammanfattar något viktigt i Martinsons etiska budskap, i all sin enkelhet:

Härlig är världen, men dåligt lottad till sitt förstånd. Utan att vi ändra det lilla och det stora kunna vi inte leva annat än med sorg, ty då kommer det som alltid kommit: orättvisornas isvindar, likgiltighetens gäspningar, krigens tyfoner.

Vi måste lära oss själva och världen. Vägen dit går genom god vilja, god vilja, god vilja.

Man kan ha alla möjliga synpunkter på muslimer, kvinnor, judar, romer, svenskar och andra grupper av folk – men de måste i så fall grundas i välvilja, det vill säga i önskan att vilja andra människor väl, det vill säga att den eventuella kritik man kommer med är ett resultat av att man vill andra människor deras väl. Och åtminstone i mina ögon är villkoret för en sådan

välvilja att man behandlar andra i första hand som människor, inte som muslimer, kvinnor, judar, romer eller svenskar. I det tror jag Martinson skulle vara överens med mig. Och även Göran, min samtalspartner här. Jag har en nära vän som är av judiskt ursprung och som i någon mån vidkänner sig vara jude, även om han inte tror på Gud. Under en av våra många diskussioner om identitet – han är också fransman men boendes i Sverige och född i Marocko – yttrade han att han kände sig absolut säker på att jag var en av de icke-judar som skulle försvara och skydda honom om historien upprepade sig. Jag svarade att han hade rätt i det, men att skälet var att jag såg honom som en människa först och som jude sedan, att jag själv var människa först och svensk eller något annat i andra hand. Detta kan synas banalt i somligas ögon, men det räcker mycket längre och sticker mycket djupare än vad man kan tro.

Det man kan lära sig – eller borde lära sig – eller förhoppningsvis lär sig – av *Vägen till Klockerrike* är just att en luffare inte är luffare först och främst, utan en människa bland andra människor. Och liksom bland människor för övrigt, liksom bland de bönder som luffarna möter på sin tiggaväg, finns det bland dem både onda och goda, både barmhärtiga och obarmhärtiga, både snåla och generösa. Om jag skulle härleda någon grundläggande etisk hållning i Martinsons etiska landskap så vore det väl just det, att inte döma någon människa ohörd, att inte generalisera från en människa till en annan, att fria snarare än fälla.

Björn Larsson

Lätt att göra rätt:

Prenumerera på Harry Martinson-nyheter

Du vet väl att du kan få hjälp med att hålla ordning på vad som händer i Harry Martinson-sällskapet? På vår webb www.harrymartinson.se ligger i vänsterspalten en liten ruta där man enkelt kan prenumerera på alla nyheter som publiceras på vår förstasida.

Skriv bara in den epostadress du vill använda. Klicka på knappen ”prenumerera”. Du kommer därefter att få ett mejl där du ombeds bekräfta prenumerationen. Sedan är det klart. Varje gång något nytt publiceras får du ett meddelande i din epost.

Ingemar Lönnbom

Marianne Westholm, tidigare styrelsemedlem och språklärare, kommenterade i förra numret av Doris relationen Harry Martinson/Elin Wägner. Hon återkommer här med en artikel om hur Wägner och två andra kvinnor haft betydelse för Martinsons skapande av Isagelgestalten i *Aniara*.

Naturen talar djupast sett med kvinnlig röst. – Några möjliga förebilder till gestalten Isagel i *Aniara*.

Mycket har sagts och skrivits om Martinsons nära släktskap i anden med vännen och författarkollegan Karin Boye (1900-1941). Dessa två känsliga själar som stod varandra nära under lång tid! I brev till professor Olle Holmberg nämner Martinson hur mycket han värderade deras vänskap: "Hon var mig personligen ett stöd under många år och vi utbytte ständigt tankar då vi träffades."

Forskningen har visat på betydelsen, som Boye genom sin persons skörhet och sitt tragiska slut har haft för gestalten Isagel i Martinsons *Aniara*. I minnesartikeln "Karakteren Boye" från 1941, kort efter hennes självmord, diskuterar Martinson Boyes för många till idédiktning. Så här formulerar han sig: "Hos Boye är steget från bild till ren dikt ibland inget steg alls, men ett uppgående i vartannat." Som exempel framhåller han dikten "Gräsets sång" i diktsamlingen *Härdarna* (1927): "Gräset som i dikten sjunger sin egen sång, är ett rent idégräs, en platonsk matta under ekarna." Det ligger

nära till hands att uppfatta omdömet som negativ kritik. En dikt där stämningen saknas, ett gräs utan liv.

Men som Johan Lundberg har visat i sin avhandling *Den andra enkelheten* prövar Martinson själv denna "bildlösa" lyriska gestaltning i *Passad* (1945). I "Li Kan talar under trädet" presenteras allmängiltiga sanningar, ja många gånger självklara sådana, för att få läsaren att se med nya ögon på det välbekanta:

De självklara tingen, solen, jorden och havet bestå.
Den vise kan ingenting tillägga.
Och finner han något att tillägga
så kommer våren ändå,
och sommaren och hösten och döden.
(Ur "Li Kan talar under trädet", nr III)

forts. s. 20

Harry Martinson-sällskapets årshögtid i Bohuslän 2015

Fredagen den 8 maj

- 16 – 17.30 Ankomst, inkvartering på Ljungskile folkhögskola
18.00 Middag
19.00 Stefan Edman och Jaap Knevel: ”Inbjudan till Bohuslän”
20.00 Tora och Åke Widfeldt: Bohuskustens egen skaldinna

Lördagen den 9 maj

- 06.45 För morgonpigga: ”Naturmorgon med Harry-lyrik”
(Stefan Edman).
07.30 Frukost
08.45 Samling, Välkommen
09.00 Professor Yvonne Leffler: Föreläsning om Emilie Flygare-Carlén
09.45 Förmiddagskaffe
10.15 Författaren Ellen Mattson: ”På minnets stigar”
11.00 Sällskapets årsmöte
12.00 Lunch
13.00 Utdelning av Klockrikestipendiet till författaren och översättaren
Maiping Chen. Juryns ordförande Disa Lundgren presenterar
stipendiaten som därefter berättar om sina översättningar av
Martinsonstexter till kinesiska.
14.00 Stefan Edman:
”Från grästuvan till stora världen – Harry Martinson läst idag”
14.45 Eftermiddagskaffe
15.15 Jaap Knevel med elever: Aniarprogram.
19.00 Högtidsmiddag.
Kvällen avslutas med ett musikprogram i kapellet
(Jaap Knevel och Leif Gunnarsson)

*Varje programpunkt inleds med att Harriet Martinson läser en dikt av sin pappa.
Försäljning av Sällskapet årsböcker och annan Martinsonlitteratur hela dagen.*

Söndagen den 10 maj

- 07.30 Frukost
08.30 Buss avgår från Ljungskile folkhögskola.
Reseledare: Stefan Edman och Jaap Knevel.
11.45 Lunch på Sundsby gårdscafé
15.45 Buss anländer till Uddevalla centralstation
(flera tågförbindelser)
16.15 Tillbaka i Ljungskile

Årshögtiden genomförs i samarbete med

**Skicka in anmälan
senast fredagen den 1 april**
till Harry Martinson-sällskapet,
c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög.

Fax 0454-492 41. E-post info@jamshog.org

Pengarna insättes på Harry Martinson-sällskapet's bankgiro 5662-5890
senast den 24 april. Skriv ditt namn och "Majdagar".

Anmälningsblankett kan också erhållas via vår hemsida
www.harrymartinson.se

I Karin Boyes dikt "Gräsets sång" kan man vila från ett överdrivet stämningsskapande, menar Martinson, och framhäver särskilt hur idén får samma färg som "det livgivande vattnet", d.v.s. ingen färg alls. Denna bildar grunden för en dikt som enligt honom pralar som "det klara källvatten".

I en idédiktning av detta slag finner Martinson själv en resonansbotten, ett slags nollpunkt, som han kan återvända till då och då i sitt författarskap, när hans eget rika bildspråk tynger honom. Det är något av detta som vi finner i bilden av Isagel. Hon, den oåtkomliga, "den rena tankens drottning" ägnar sig först och främst åt matematiken.

En talmängdsfilosof och mystiker
av aleftalens skola kommer ofta
med ifyllt frågekort till goptaverket,
Han bugar tyst för Isagel, den klara
och tassar sedan ut i Aniara.
(Ur *Aniara*, sång 47)

"Aleftalens skola" blir för en humanist en svårtolkad metafor. Alef, som är den första bokstaven i det hebreiska alfabetet, hänför sig också till mängdläran. Vagt uttryckt kan vi säga, att den där står för oändlighetsbegreppet.

En möjlig impulsgivare, när det gäller den högre matematiken, finner vi i Sveriges första kvinnliga professor i matematik ryskan Sofia Kovalevskaja (1850-1891) eller Sonja Kovalevsky som hon kallade sig under sina år i Stockholm. Hennes liv och profession som matematiker kan ha givit Martinson ytterligare stoff till att forma Isagel.

Den ryska överklassflickan Sofia Kovalevskaja kom att bli samtidens mest framstående kvinnliga matematiker. Att göra akademisk karriär ute i Europa som kvinna var dock otänkbart. Genom en tillfällighet kom hon i kontakt med professor Gösta Mittag-Leffler, som i egenskap av rektor för Stockholms högskola hjälpte henne till Stockholm år 1883. Sonja Kovalevsky tvingades första terminen att arbeta oavlönad som docent vid högskolan innan hon förordnades till professor under fem år.

1888 vann Sonja Kovalevsky en tävling i algebra i Frankrike. Prissumman var mycket stor och hon hoppades på att kunna fortsätta sin karriär i Paris. I Frankrike var tiden ännu inte mogen för en kvinnlig professor, även

SONJA KOVALEVSKY

om hon omtalades över hela Europa för sin enastående bedrift, unik i sitt slag, då ingen kvinna tidigare erhållit en sådan vetenskaplig utmärkelse.

Kovalevsky blev tvungen att stanna i Stockholm, vars ankdammlika atmosfär hon fann tyngande. Trots sin uppenbart stora begåvning hade hon dåligt självförtroende och kände sig enbart som ”en lärobok i matematik” inför sina studenter. Parallellt med undervisningen i matematik skrev Kovalevsky romaner med självbiografiskt stoff och hann ge ut tre stycken innan hennes liv tog ett abrupt slut. Vid återvändandet från en resa till hemlandet ådrog hon sig en svår förkylning. Sonja Kovalevsky dog 41 år gammal, vilket även Karin Boye skulle komma att göra.

Det har skrivits många biografier om denna kvinnliga matematiker. Hon har fått en formation på månen uppkallad efter sig, och 1983 gjordes en svensk spelfilm ”Berget på månens baksida” om hennes liv med manus av Agneta Pleijel. Årligen anordnas Sonja Kovalevskydagar vid några av de svenska universiteten. Ett pris i hennes namn delas då ut till kvinnliga gymnasieelever för att uppmuntra intresset för vidare studier i matematik.

Ytterligare en kvinna, nu en fiktiv sådan, har förmodligen stått modell för Isagel. I inträdestalet över sin företrädare på stol 15 i Svenska Akademien nämner Martinson i positiva ordalag en novell av Elin Wägner, ”Venus”. Novellen publicerades 1921, samma år som svenska kvinnor fick allmän rösträtt.

Vi möter den unga Agnes, symboliskt klädd i vit studentmössa och vit dräkt, under samvaron med sin avlidna systems något äldre f.d. fästman, Knut. Systemen hade några år före sin död slagit upp förlovningen för att kunna leva ett självständigt liv. Agnes kallar sig astronom och matematiker, men för

den manlige huvudpersonen representerar hon kärleksgudinnan Venus, och i hans ögon skulle hon kunna bli en lämplig ersättare för den tidigare fästmön. Agnes, däremot, vill liksom sin syster, inte underordna sig en man, även om hon hyser en smula medlidande med den avspisade Knut.

Läsaren Martinson visar i sitt tal över Wägner (1949) att han har svårt att förstå dåtidens kvinnor, som strävade efter sin rätt till oberoende och en egen yrkesroll. Han sträcker sig till att acceptera karaktären Agnes behov av att tänka logiskt, men bortser helt i sin tolkning från det känslomässiga dilemma hon ställs inför.

I Martinsons framställning personifierar Agnes planeten Venus. När

Elin Wägner

han felaktigt tillmäter Wägner ståndpunkten att kärleken endast kan existera bortom denna verklighet, drar han för långtgående slutsatser av texten. Uppstår redan nu i Martinsons fantasi den som skall bli gestalten Isagel, då han förvandlar Agnes (Venus) till en könlös, förändligad varelse? ”Den högsta frihet som står att vinna kan inte tillämpas på livet, bara på stjärnor och talförhållanden”, menar han i akademitalet.

Låt oss anta att dessa tre klartänkande kvinnor och författare som här nämnts indirekt bidragit till den sköna poesi Martinson skapat i sitt rymdepos.

Vår andes stöd, den rena tankens drottning
för härlighetens rike sig beredde
och hjärtat kände mer än rymdens öknar
fann instrument att fatta hur det skedde.
(Ur *Aniara*, sång 88)

Marianne Westholm

”Gamen i klockan”?

Redan på 1940-talet lanserades ”domedagsklockan” av vetenskapsmän i USA. Då gällde det risken för en kärnvapenkatastrof. Midnatt betyder att katastrofen bryter ut och klockan anger hur många minuter det är kvar till 24:00. 1990 visade klockan på 23:43 men i år (2015) står den på tre minuter före midnatt. Detta beror på att man nu också väger in klimat-hotet i beräkningarna tillsammans med den omfattande modernisering av kärnvapnen som sker. (För nyheten svarar *Bulletin of Atomic Scientists*). Martinsons dikt ”Gamen i klockan” (*Dikter om ljus och mörker*, 1971) var kanske inspirerad av denna domedagsklocka?

Författaren Åke Åkesson, född och uppvuxen i Jämshögs socken, är en flitig skribent i Doris. Han återkommer här med en artikel om en av Harry Martinsons mest omdebatterade diktsamlingar.

Vagnen

Pojken Martin vistades sommaren 1917 på en gård som han kallar Ekevik, en stor gård i Gränumsbygden i Jämshögs församling. I *Vägen ut* (1936) berättar Martinson om en glad och lycklig tilldragelse en vacker sommarsöndag. Husbonden bjöd sina anställda på en utflykt till Konungshults brunnsort i verkligheten Tulseboda brunn i Kyrkhult, på sin tid en mycket anlitad hälsobrunn. Det blev en färd på ungefär två mil, längs vägar som jag känner väl sedan gammalt. Martinson berättar i *Vägen ut*: ”De åkte i två skjutsar och vagnarna hade de lövat ... De fina hampvävstömmarna lyste senapsgula mot hästarnas svartglänsande runda länder. Den efterföljande skjutsen gick med ljusare hästar ... De åkte länge och det var söndag överallt vart de än kommo.” Väl framme dukar man upp matsäckskorgen: smörgåsar, kaffe, ”limonad”. O, salighet!

Utflykten skildras också i dikten ”Färden till Kungshult” i samlingen *Nomad* (1931). Där heter det bl.a.:

*O, vår färd under himmelens valv
I barndomens limonadsöndag*

I diktsamlingen *Vagnen* (1960) skildras också resande fast av lite annorlunda slag:

*Molnet av rullande damm
från tidens vagnar steg
höjde sig mer och mer

Vagnen blev mer och mer mitt hölje,
mitt skal och mitt snigelhus.
Jag hade fått en snäckas inre tröghet
och molluskens ovalja
mot alla rörelser utanför skalet.*

Vagnen det här talas om är förstås bilen.

När jag läser detta tänker jag: Den som har varit med om att åka i timtal i öppen hästskjuts i hållande regn och bläst eller i öppen släde i bitande köld kanske skulle vara mycket tacksam att få krypa in i en varm bil.

Vagnen är inget lättillgängligt verk och också en smula motsägelsefullt. Det blev också Martinsons kanske mest omdiskuterade och säkerligen mest kritiserade arbete. Det gäller då andra delen av diktsamlingen med 17 dikter under samlingsrubriken "Röster om vagnen". Första delen består huvudsakligen av minnesdikter, minnen av landskap, natur, byggnader, människor, mycket läsvärt. Rösterna om vagnen är uppenbarligen alla språkrör för författaren och bidrog till bilden av Martinson som gammalmodig, utvecklings- och teknikfientlig. En bakåtsträvande moralist. Hur hade han kommit dit? Jag tror att saken hade en lång förhistoria. Den började redan 1934 när Martinson som inbjuden gäst deltog i den stora författarkongressen i Moskva. Den styrdes av undervisningskommissarie Bubnov och ägnade devota hyllningar till den inte fysiskt närvarande men ändå ständigt närvarande och överblickande Stalin. Allt ljus på honom. Kongressen hade ett citat från Lenin som motto: *Diktaren är mänskösjälens ingenjör*. Anden, fantasin och konsten var satta på undantag; den sociala realismen var det enda gångbara. Tillställningen blev en manifestation av det ofria ordet. Martinson fann det hela plågsamt, han beskriver det i ett kapitel i *Verklighet till döds* (1940).

Kongressgästerna bjöds också på monstruösa uppvisningar av kolossala luftburna porträtt av Stalin, jaktplan, bombflyg, ett par enorma flygmaskiner med flygbladstryckerier ombord och väldiga högtalare för propaganda från skyn. Det regnade också ner fallskärmshoppare, i fallskärm burna bönder, kalvar och får, hundar och kattor, burar med höns samt ett helt musicerande kapell.

Det var en illavarslande demonstration av teknik, vapen, makt och våld. Martinson fann det som sagt plågsamt medan andra gäster tydligen fångades av överdådet av fest och glans.

Man får väl tolka det så att den urartade civilisationen sätter livsfarliga verktyg i människans händer, den göder kriget med ständigt nya och värre vapen.

I *Den förlorade jaguaren*, som utkom året efter *Verklighet till döds*, angriper Martinson särskilt den ytliga och glamorösa filmen som, menar han, fördummar oss och förfalskar verkligheten. Ändå var ju detta bara en västanfläkt av vad som komma skulle med TV:ns intåg som förmedlare bl. a. av våld och mord som underhållning.

Beträffande *Vagnen* är det en smula förvånande att Martinson inte accepterade den frihet och rörlighet som bilen, som allt fler hade råd att skaffa, innebar. Eller insåg han redan då de problem som massbilismen skulle skapa i framtiden? Med trängsel, buller, förorenad luft.

Martinson växte ju som "sockenbarn" upp i det gamla bondesamhället och måste ha upplevt dess avigsidor. Kvinnor, vintertid stelfrusna, tvättade vid bäcken i iskallt vatten. Man rensade potatis rad upp och rad ner i oändligt långa dagar, man stackade hö i solhetta, man stod på knä i höstregnet i den leriga åkern och blastade betor, man slet i skogen med yxa

och timmersvans.

Det gamla agrarsamhället var ingalunda i alla stycken någon Sörgårdenedyll med sina torftiga dräng- och pigkamrar.

Senare till sjöss skyfflade Martinson kol i brännheta pannrum. Han prövade också en tid på industriarbete i Jonsered.

Genom den moderna tidens tekniska landvinningar eliminerades eller i varje fall mildrades det tyngsta kroppsarbetet. Människor blev inte på samma sätt fysiskt utslitna i förtid. I våra dagar är det väl i stället risk att bli mentalt utsliten i förtid på grund av tidens och samhällets snabba tempo.

Tekniken är ju i sig själv inte ond, det beror på hur vi utnyttjar den. Till gott eller till ont. Sedan kan man ju inte förneka att den tekniska utvecklingen kan skapa problem. Genom mekanisering och automation friställs människor och det kan leda till arbetslöshet. Det kan också skapas avfallsproblem av olika slag och luftföroreningar.

Rätt utnyttjad skall ju tekniken vara människans tjänare och är så ofta. Man undrar varför Martinson med sin bakgrund i stort inte ville vidgå detta. Den goda tekniken kommer dock till synes i t. ex. dikten ”Kraft” i samlingen *Natur* (1934), en dikt som utmärkes av sin lugna andning, sin kombination av natur och teknik:

*Ingenjören sitter vid hjulet
och läser i juni kväll.
Kraftverket mumlar inåtvänt i turbinerna,
dess lummigt inbäddade hjärta slår lugnt och starkt.
Löven skälva ej ens
i den stora vita björken som står blyg vid betongdammens källa.
Igelkotten går snaskande längs floden
---*

Vad beträffar bilen är han heller inte enbart kritisk. I en av stroforna i *Vagnen* heter det:

*---
Vagnen och vägen tillsammans ett lyckligt par.
Horisont efter horisont
svängde mot oss i hänryckt möte.
Vagnen öppnade vägen för en världsglädje,
slog upp allt vackrare sommardörrar medan vi for.

Att se länder och folk öppna sig som kärleksportar
världsörr efter världsörr.*

Här kommer man onekligen att tänka på Martinsons nomadlära och att bilen skulle kunna tjäna den. Men det kritiska överväger. Specifikt beträffande bilen tror jag att hans kritik egentligen inte gällde ”vagnen” som sådan. Rösterna om vagnen återkommer ofta till dess hastighet. Det kan

gälla testkörning av bilar med ständigt nya hastighetsrekord men också "skalet" bilen i vardagsbruk. I en av dikterna heter det:

*Men skalet var mycket snabbt.
Snabbare än en vind.*

Och på ett annat ställe skildrar han bårhuset där de av vagnen dödade ligger:

*piskade samman
till sitt tigande mörker
av det levandes hets.-*

Vagnen är mycket mångsidig. Så här skriver Martinson:

*I den kan barnet för tidigt födas,
den sårade för tidigt dö.
Med Vagnen hämtar samariterna
de som överkörts av Vagnen.
Med Vagnen bortforslas den krossade Vagnen eller dess rester.
Från Vagnen brukade Al Capone och andra mördare
vid sina omkörningar maskingeväret.
I Vagnen dödades genom inåtkrökta avgasrör judar från Lodz
som hämtats.
I Vagnen mördades en präst i Vederö.
I Vagnen färdas vi mot bad och månsfröjd,
mot lövad midsommarlycka
eller träflisig död genom fällda bommar och evighetsgrindar.*

Det är liksom ingen hejd på vad vagnen kan åstadkomma. På gott och ont.

I den tidigare nämnda nomadläran för Martinson fram tanken att det lyckligaste, mest berikande för människan vore en nomadiserande tillvaro. Idén väckte, naturligt nog, ingen större entusiasm. Så var inte heller fallet med Ludvig Nordströms lära om totalismen. Den är inte helt lättolkad men innebär tydligen att det bästa vore om hela jordens befolkning vore bosatt i några väldiga storstäder, megastäder, eller rent av i en enda "världstad". Nordström anför ekonomiska och sociala skäl; det skulle skapa välstånd, sammanhållning och fred. Men, vilket vimmel, vilken trängsel, vilket buller, vilka moln av avgaser! Ett eldorado för vagnen men knappast för människan. Kan man tycka. Längre ifrån Martinsons bild av det goda livet nära naturen kan man väl för övrigt knappast komma.

Nu är det onekligen så att de stora städerna i världen tenderar att ständigt växa i folkmängd. I dessa städer tycks bilen emellertid inte längre vara lika outhärlig som tidigare. Den ersätts i viss

mån av sociala medier, bättre kollektivtrafik, cykel och gående. Till gagn för miljön. På landet utanför storstäderna är väl bilen fortfarande ganska outhärlig för att vardagen ska fungera.

Är detta riktigt, skulle ”vagnens” verkliga glansperiod vara över. Både Nordström och Martinson skulle i så fall och i viss mån få rätt i sina visioner.

Det ovan sagda framgår bl.a. av en artikel i *Svenska Dagbladet* den 4/5 2014: Elisabet Andersson: ”Bilismen bromsar in”.

Enligt undersökningar av den statliga myndigheten Trafikanalys förändras emellertid resmönstren i vårt land just nu bara marginellt. Det skulle betyda att bilen har kvar sin starka ställning men inte ökar i användning.

Noga besett får nog bilen i Martinsons dikt tolkas som en symbol för den moderna tiden med dess fladder, jäkt och stress. Man skyndar längs trottoaren, mobilen tryckt mot örat med hjälp av ena axeln, samtidigt äter man på någon snabbmat, samtidigt försöker man kavla upp tröjarmen för att kolla på armbandsuret. Samtidigt, samtidigt.

Överflyttar man detta beteende till samhället i stort kan det naturligtvis bli betänkligt. Var finns då tid för eftertanke, besinning, ro? Risken är att tekniken används för att ytterligare driva upp tempot, ”spara tid”. Göra samhället till ett höghastighetssamhälle. Här är Martinson onekligen inne på rätt spår.

Då måste man ändå hålla i minnet att *Vagnen* skrevs för över femtio år sedan. Tempot har ju sannerligen inte minskat sedan dess. Martinson var onekligen ute i rätt ärende när han höjde ett varnande finger.

Man får väl konstatera att *Vagnen* ingår som en del i Martinsons kritik av det moderna samhället med dess krav eller behov av ständigt ökad konsumtion, ständigt ökad produktion, ständigt stegrad tillväxt. Detta ställt mot att vår jords resurser i olika avseenden inte kan var outtömliga.

Åke Åkesson

Mer om sjönöten

I förra numret av Doris berättade Mats Rydén om sjönöten (Trapa natans). I tidskriften *Namn och bygd* (1935) har han nu hittat en artikel av Otto Gertz, som påpekar att befolkningen i trakten av Immeln använder den endemiska benämningen *björkblomma* i stället för sjönöt. Denna beteckning hänför sig till bladens form. Det första belägget i tryck för användningen av björkblomma har Gertz funnit i Kristianstads Länsstyrelses kungörelse den 6 september 1905.

Cikada-priset, Martinsonöversättningar och kulturpolitik

År 2015 kommer en spansk översättning av *Aniara*, som då blir tillgänglig på FN:s alla officiella språk (en rysk version finns sedan tidigare). Maiping Chen, som 2012 översatte *Aniara* till kinesiska och nu är nybliven Klockrike-stipendiat, kommer i maj 2015 att publicera *Nässlorna blommar* i Shanghai. Detta sker tillsammans med översättningar av Kjell Espmark och Lars Norén vid något av en svensk litterär festival. *Aniara* har redan tryckts i en andra upplaga och det finns idag planer på att sätta upp Martinsons stora verk i en dramatisk version på National Theatre i Beijing.

Flera initiativ har tagits för att uppmärksamma Martinson i andra länder och främja en internationell litterär dialog. Författaren och diplomaten Lars Vargö skapade i samband med jubileumsåret 2004 Cikada-priset, som skall tillfalla en poet från Östasien, som ger uttryck för "livets okränkbarhet" och skriver i Harry Martinsons anda. Förutom en mindre prissumma har pristagarna fått en skulptur i keramik utförd av Skånekonstnären Gunilla Sundström. Pristagare har under gångna år varit poeter från Korea och Japan. 2014 års pris har nyligen av Sveriges generalkonsul i Hongkong överlämnats till den kinesiske poeten Bei Dao, översatt till svenska av bl.a. Göran Malmqvist, som i den senast utgivna samlingen skriver: "Flera av dikterna måste läsas mot bakgrunden av den tragiska utvecklingen i hans hemland under de senaste åren. Men den allt djupare pessimism som präglar Bei Daos diktning betingas inte enbart av yttre skeenden. Diktarens känsla av främlingskap i en tillvaro som för honom själv framstår som alltmer absurd utgör ett viktigt ledmotiv i dessa dikter."

Ur denna senaste samling väljer jag som smakprov på Bei Daos lyrik följande dikt:

*Vid årets slut
från årets början till årets slut
har jag vandrat genom många år
låter tiden spännas som en båge
överallt ligger pensionärers skor
enskilda människors damm och allmänna sopor*

*detta är ett helt betydelselöst år
släggan har tagit ledigt och jag själv
som lånar ljus av kommande dagar
kastar en blick på arkivmetern av vitt guld
som ligger på stället*

I samband med priset arrangeras också seminarier. **Mizuta Noriko**, japanska och rektor vid Josai International University, fick 2013 års pris och var värd för tidigare pristagare i Tokyo i juni 2014, som samlats för att just debattera "Livets okränkbarhet". Kulturrådet har sedan några år tagit på sig kostnaderna för detta årliga pris.

Avsikten med Cikadapriset är att skapa möten mellan nordeuropeiska och asiatiska poeter. Det är intressant att notera att **Chiaki Kodamas** översättning av Aniara till japanska hösten 2014 publicerats i en andra upplaga på ett kommersiellt förlag. Detta nytryck blev utgångspunkt för ett seminarium den 18 december 2014 på vår ambassad med en föreläsning av översättaren, några musikstycken och tre skådespelerskor som – enligt ambassaden – läste lidelsefullt ur Aniara. Ett lyckat arrangemang med många deltagare!

En ovanlig politisk situation efter de senaste allmänna valen i vårt land har också plötsligt riktat strålkastarna på hur "kulturen" hanteras av regering och riksdag. Både regering och oppositionens partier i kulturutskottet har demonstrerat en för omvärlden skakande okunskap rörande den avgörande betydelsen av statligt stöd till små men väsentliga institutioner inom det breda kulturområdet. I fokus för debatten har stått anslaget till de tre Medelhavsinstitutionen i Aten, Istanbul och Rom, svenskundervisningen utomlands, Terminologicentrum (som fick Svenska Akademien att ryta till), det legendariska Svenska studenthemmet i Paris samt "slutklämmen" – förslaget att avskaffa det statliga stödet till kulturtidskrifter. Genom en bred och samförd aktion från ovanligt många institutioner och personer har hoten rörande 2015 års anslag avvärijts. Med DN:s Maria Schottenius karaktäristik av de personer som legat bakom förslagen har "vandalerna" fått bita i gräset. Men varför nämna om detta i sällskapet *Doris*?

Bure Holmbäck, mångårig ordförande i Hjalmar Söderberg-sällskapet, såg tidigt betydelsen av de litterära sällskapen för kulturlivet i Sverige. Han karakteriserade sällskapen som en ny folkrörelse. De litterära sällskapens samarbetsnämnd (DELS) noterar idag att vi har blivit drygt 100 sällskap. DELS är också en aktiv del av tidskriften *Parnass*, som också får tidskriftsstöd. Utgivningen av *Parnass* hade äventyrats om det statliga bidraget hade "torkat in" och indirekt därmed också drabbat de litterära sällskapen. Och sällskapens hela verksamhet sker i huvudsak UTAN statligt stöd och spelar därför en viktig roll i vårt kulturliv. Därigenom bör sällskapen också erkänna hur viktiga de är inte bara för att främja läsande av klassikerna och "sin" författare utan även för att delta i debatten och värna om kulturens roll i samhället. Inte för att öka tillfällena till fler arbetstillfällen eller andra politiska mål. Utan ENBART för att värna kulturens egenvärde. Bengt Göransson, vår tidigare kulturminister, har konsekvent i alla år framhållit det förrådiska i att försöka ge kulturen en stämpel att vara nyttig för hälsan, för ekonomisk tillväxt mm.

Martinson ville med sitt författarskap uppmana oss att tänka efter före!

Och så hjälper all litteratur med sina olika kvaliteter att öka dialogen och använda språket, som är utgångspunkt för att kunna leva tillsammans. Efter detta på så många sätt besynnerliga och skrämmande år 2014 hoppas jag att Martinson-sällskapet och alla litterära sällskap ger sig ännu mer hän och engagerar sina medlemmar för att med kulturens olika former verka, värna och skydda mot destruktiva krafter. Vi är en del av kulturpolitiken i Sverige! Det finns många områden där Sällskapet och sällskapets medlemmar kan verka för en aktiv kulturpolitik, t ex ökat stöd för översättning av svenska författare, inte minst för att hålla våra klassiker levande även i andra länder. Vi kan som medlemmar samverka med biblioteken som har en viktig roll, när vårt samhälle ställs inför nya och annorlunda utmaningar som konsekvens av att många flyktingar söker skydd i Sverige. Asylförläggningar och alla flyktingar som successivt slussas ut behöver inte bara få materiellt stöd. Författaren Felicia Stenroth, aktuell denna vår med romanen *Indianlekar*, intervjuades i DN den 4 januari och fick då frågan vad som fått henne att gråta. Hon svarade: En poesikväll i Sölvesborg när personer från en flyktingförläggning i Hällevik läste dikter. "When I came to Sweden the sky seemed friendly", skrev en. Denna kväll på biblioteket var arrangerad av frivilliga på Listerlandet, förmodligen fanns några medlemmar i Sällskapet bland dem. Detta är ett exempel som jag hoppas kan smitta till nya kontakter över alla gränser i Harry Martinsons anda.

Göran Bäckstrand

Det var dubbeljubileum 2014. Förutom att Harry Martinson-sällskapet fyllde 30 år var det också 40 år sedan Harry Martinson och Eyvind Johnson tilldelades Nobelpriset i litteratur. Läs här om hur man i en artikel i Times Literary Supplement såg på denna händelse.

Brittisk kommentar till nobelpriset 1974

Ivo Holmqvist, professor i skandinavisk litteratur vid Vakgroep Scandinavistiek en Noord-Europakunde van de Universiteit Gent, har i *Tijdschrift voor Skandinavistik* vol. 25 (2004) nr 1, en artikel om Eyvind Johnson och England, under rubriken "Återhållsamhet, fundersamhet, eftertänksamhet", där han nämner också andra författare som skildrat London, bl.a. Gustaf Hellström och Ivar Lo-Johansson. Han avslutar sin artikel med ett avsnitt om hur England såg på Sverige enligt en text i TLS, *Times Literary Supplement*, efter att Harry Martinson och Eyvind Johnson tilldelats Nobelpriset i litteratur 1974. Citat ur Holmqvists artikel:

Den har en talande rubrik, 'Swede eat Swede'. De båda är kanske de minst internationellt bekanta pristagarna sedan S.Y. Agnon och Nelly Sachs belönades åtta år tidigare, påstås det, men deras respektive utveckling skisseras sedan i snabba drag och deras nyskapande insatser uppskattas. Artikeln i TLS kommenterar också deras politiska ståndpunkt: *Unlike many of their contemporaries, they have always been staunchly anti-totalitarian, seeing through Communism very early on, rapidly appreciating the threat of Nazism, and being critical of Swedish neutrality.*

Artikeln i TLS avslutas på ett mycket kritiskt sätt:

Det beklagas ”att så pass få av deras böcker kommit ut på engelska, 'Sadly, they have been neglected in England.' Vad som sedan följer, om att ingen är profet i eget land och allra minst i Sverige, borde redan då ha varit en tankeställare för dem som den gången kacklade högst och gol gällast på den svenska parnassens gödselstack:

That Martinson and Johnson are worthy recipients of the prize, few acquainted with their work would deny. [...] In the niggling and ungenerous local reaction one perhaps detects that rather regrettable national trait 'the Kungliga svenska avundsjukan', or 'Royal Swedish Envy', that makes so many Swedes [...] prophets without honour in their own land, figures to be sniped and sneered at when first they receive international Acclaim.” (TLS, October 11, 1974)

Artikeln i TLS för ösökt tankarna till Harry Martinsons dikt ”Uppåtstigandets lycka”, som finns bland de postuma dikterna i *De tusen dikternas bok*:

*Uppåtstigandets lycka.
Inte mycket att ha.
Framgången ett gatlopp
mellan täta osynliga avundsled.
Att utsända ett leende
är att utsätta det.
Det stannar i luften som en muta.
Det studsar tillbaka förfruset.*

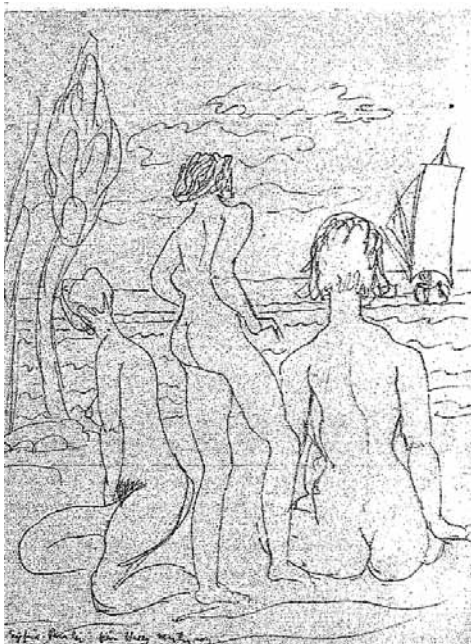
Rune Liljenrud

(Läs mer om Ivo Holmqvists artikel i bloggen ”Återhållsamhet, funder-samhet, eftertänksamhet” här: <http://harrymartinsonitiden.blogspot.se/2013/12/aterhallsamhet-fundersamhet.html>)

När Harry hälsade på vännen Sigfrid

Lars Leander, son till den kände folkbildaren, författaren och landsantikvarien Sigfrid Leander, har låtit oss få tal del av sina personliga minnesanteckningar *Glimtar ur ett liv*. Han berättar bl a att familjen vid mitten av 1900-talet bodde i en lägenhet på Stortorget i Gamla stan i Stockholm. En gäst som ofta dök upp där var en mycket god vän till pappan Sigfrid och hans namn var Harry Martinson. Så här skriver Lars:

I pausen mellan akademisammanträdena på Börsbuset och den sedvanliga supén på Gyllene Freden besökte han ofta Stortorgsvåningen, där han utsträckt på soffan i stora rummet vilade sig en stund, filosoferade och diskuterade. Jag minns att jag vid ett av dessa tillfällen i början på 1950-talet, då jag råkade komma på besök, testades av Harry, som på sin milda, blekingska dialekt frågade: "Du Lars, vad tycker du om ett sådant ord som 'Goldondern'?" Uppenbarligen fantiserade han redan då om sitt kommande Aniara-epos (1956), där det urspårade rymskeppet fick detta originella namn. Bakgrunden till frågan hade jag naturligtvis ingen aning om, och fick heller inget veta av Harry Martinson.

Vid något tillfälle måste fader Sigfrid ha berättat om sin gamla motorbåt Tre Töser, en kär och nyttig "familjemedlem" på Senoren från 1920-talet och ända fram till 40-talets slut. Båtnamnet, med anknytning till systrarna Ulla, Gunn och Malin, måste ha inspirerat Harry till denna tuschteckning, tillkommen omkring 1955. Med poetens fria tolkningsrätt försåg Harry dock båten med segel! Teckningen hittades bland kvarlämnade papper efter Gunne Leanders fränsfalle 1998 och skänktes då till mig av dottern Ragnbild.

Patrik Hammarstrand

Vår medlem Patrik Hammarstrand, anti-kvariansbokhandlare i Växjö, har avlidit den 14 januari 2015, endast 42 år gammal. Under många år var han en intresserad, mycket beläst och kunnig medhjälpare i Harry Martinson-sällskapet. Vid Bokmässan i Göteborg september 2009 medverkade han i samtalet "Visioner om framtiden – Elin och Harry spekulerar". Patrik har många gånger delgivit oss sina existentiella tankar genom bidrag till Månadens Martinson.

I november 2009 skriver Patrik något som nu när han inte längre finns med oss, får en särskild relief: "Min rekommendation är en dos valfri Harry Martinson att sättas upp på valfri plats i hemmet, till exempel på kylskåpet, så att man dagligen påminns om vad som är viktigt, kan stanna upp de där extra minuterna, slappna av, ladda batterierna och inse att livet är för kort och för viktigt för att man bara skall rusa vidare och så småningom upptäcka att allt har passerat utan att man har märkt det och utan att man har hunnit njuta."

Patrik har två bidrag i Harry Martinson-sällskapets årsbok 2014 *Till Harry från... Bokdedikationer i Harry Martinsons bibliotek*. Han skriver där om författarna Ivar Lo-Johansson och Bo Setterlind. Båda bidragen låter bilderna av dessa författare djupna och särskilt kanske gäller detta när han uppehåller sig vid Bo Setterlind, bördig från Växjö.

Det finns ingen sten så tung
som sorgen vi känner.
Det finns ingen ros så vacker
som minnena av dig.

Så tolkas minnet av Patrik i en dödsannons. Vännerna och kollegorna från Cultix och Affärshuset Tegnér, Växjö och alla trogna kunderna där minns "Glädjespridaren Patrik".

Patrik Hammarstrand läste ständigt och han mindes också väl vad han hade läst. Hans röst var välkänt massmedial och man ville absolut inte missa hans belärande bokprogram i radio.

Patrik vigdes till sista vilan i Växjö domkyrka den 6 februari med 210 deltagande gäster. I griftetalet utgick prästen från det som Patrik Hammarstrand skrivit i en Månadens Martinson.

Många minnen av en god Harry Martinson-vän finns kvar.

Rune Liljenrud

Doris

är Harry Martinson-sällskapets medlemstidskrift.
Utkommer två gånger om året, vår och höst.

Bidrag sänds till:

Åke Widfeldt, Trestegsvägen 8, 514 31 Tranemo

E-post: ake.widfeldt@telia.com Tel. 0325-70732

Redaktör för detta nummer: Åke Widfeldt.

Doris produceras hos Pernillas Grafiska i Blekinge AB i Mörrum.

Kansli:

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög

Tel. 0454-463 40. Fax 0454-492 41

E-post: info@jamshog.org

Bankgiro 5662-5890

Hemsida: www.harrymartinson.se

Så här blir du medlem i Sällskapet:

Årsavgiften är

200 kronor för enskild medlem (erhåller sällskapets årsbok)

(För boende i utlandet är avgiften 300 kr)

50 kronor för familjemedlem.

Mejla till info@jamshog.org eller skicka vanlig post till adressen ovan.

Sätt samtidigt in avgiften på bankgiro 5662 – 5890.

Glöm inte att uppgge namn och adress, gärna via mejl.

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPETS

STOCKHOLMSGRUPP

Kontaktpersoner:

Eva Risberg

E-post: evarisberg04@hotmail.com

Tel. 08-641 90 19; 070-592 99 12

Semir Susic

E-post: semirusic@gmail.com Tel. 076-252 67 63

Lena Havland-Erlandson

E-post: lena.havland@spray.se Tel. 0708-121 573; 08-612 15 73

Göran Bäckstrand

E-post: goran.backstrand@sobernet.nu

Tel. 08-766 40 05; 073/441 25 86

Foto: Rune Liljenrud

Nya hedersmedlemmar

Harry Martinson-sällskapets styrelse har enhälligt beslutat att utse Ing-Marie och Bengt Bejmar, Jämshög, till hedersmedlemmar i Sällskapet. Under många år har de båda lagt ned ett oförtruttet arbete på att sköta och vårda författarmuseet i Jämshög där bl a Harry Martinsons samlingar visas för allmänheten. Deras arbete fortsätter med oförminskad styrka även i dag. Ständigt besöks museet av stora grupper intresserade från olika delar av vårt land och Bengt och Ing-Marie är mycket omtyckta som värdar. Bengt har också hållit en mängd föredrag om Harry Martinson och hans diktning, där Bengt använt sig av det stora förråd av Martinsonlyrik som han har lagrat i sitt minne. Även i Nebbeboda intresseförening arbetar de båda med stort engagemang för att bevara Harry Martinsons gamla skola för eftervärlden. Bengt och Ing-Marie informerades om hedersmedlemskapet vid Bengts åttiöårsdag den 23 februari då Harry Martinson-sällskapet fanns med bland gratulanterna.

Kalendarium

Två intressanta arrangemang på ABF, Sveavägen 41, Stockholm

- ”Det är ont om jordklot”. Teknik och kultur för hållbar utveckling. Författaren Stefan Edman reflekterar, inspirerad av bl a Harry Martinson. Den 24 mars kl 18.00

- ”Drömmar måste byggas säkrare än städer”

Astrid Assefas teaterlever från Wiks folkhögskola tolkar Harry Martinsons poesi. Den 13 april kl. 18.00

Harry Martinsons födelsedag på Jonsered's herrgård 6 maj

Traditionsenligt kommer Harry Martinsons födelsedag onsdagen den 6 maj att högtidlighållas på Jonsered's herrgård i samarbete med Göteborgs universitet.

- Kl. 12.00 planeras ett seminarium för särskilt inbjudna. Medverkande bl a professorerna Björn Larsson och Henrik Sjövall. Mer information: Eva Staxäng, eva.staxang@gu.se .

- Kl. 18.00 firas Harry Martinsons födelsedag med ett program på Herrgårdsscenen under medverkan av bl a Martin Bagge med ensemble och Åke Widfeldt.

Sällskapets årshögtid 8 – 10 maj på Ljungskile folkhögskola

Se mittuppslaget.

Nässelfrossa i Olofström med omnejd 21 – 28 juni

Tema: I flyktens spår. Harry Martinson-sällskapet svarar för flera programpunkter. Anmälan och information: www.nasselfrossa.se

Bokmässan i Göteborg 24 – 27 september

Besök vår monter. Lyssna på våra föreläsningar på De litterära sällskapens scen. Mer information om bokmässan: www.bokmassan.se/sv/

Köp från sällskapets rika utbud!

*Gläd dig själv –
eller goda vänner!*

Köp ett paket Martinsonböcker.

*Köp 2 kg god litteratur – frakten
blir då endast 45 kr (inom Sve-
rige!).*

(4 kg för 90 kr, och så vidare!)

930 gram	Till Harry Martinson... Dedikationer i Harry Martinsons bibliotek. (Årsbok 2014) Se bilden!	200 kr
460 gram	Boris Engström: Möten med Harry Martinson i televisionens begynnelse.	100 kr
90 gram	Boris Engström och Harry Martinson: DVD med två teveprogram: Vattnets värld och Vandring med ljus och vind.	100 kr
170 gram	Harry Martinson: TUVOR. Dikter med teckningar av förf.	50 kr
140 gram	Martin Bagge & Trio Isagel: Vägen ut. CD med tonsatta Martinson-dikter. (Årsbok 2013)	100 kr
240 gram	Harry Martinson i Svenska Akademien.	100 kr
140 gram	Pamela Jaskoviak: Damen i väntsalen.	40 kr
230 gram	Carl-Otto von Sydow. Harry Martinsons bibliografi, del 2.	50 kr
290 gram	5 unga. Unglitterär antologi (Årsbok 1993)	50 kr
10 gram	Harry Martinson – den nödvändige (liten antologi)	10 kr

Beställningar till:

Harry Martinson-sällskapet, Kultorpsv. 2, 293 72 Jämshög, eller
info@jamshog.org, eller telefon 045446340

Faktura kommer med böckerna!

OBS! Vi måste ha namn och adress!